

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Вікторенко Ірини Леонідівни

на дисертацію **Пивоварової Ганни Сергіївни**

«Формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність дисертаційного дослідження Г.С. Пивоварової «Формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО» зумовлена сучасними трансформаційними процесами в українському суспільстві та системі освіти, які актуалізують проблему професійної підготовки педагога як носія гуманістичних, духовно-моральних та національно-культурних цінностей. В умовах реформування освіти України, реалізації Концепції Нової української школи, посилення суспільних викликів, пов'язаних із війною, кризою духовності, інформаційним тиском та зміною ціннісних орієнтирів молоді, особливого значення набуває формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової ланки.

Саме вчитель початкової школи є тією особистістю, яка забезпечує первинне ціннісне, моральне та культурне становлення дитини, формує її ставлення до національної культури, суспільства, держави, інших людей і самої себе. Водночас сучасна система професійної підготовки педагогів потребує посилення культурно-ціннісного складника, упровадження інноваційних форм соціально-гуманітарної роботи та створення культуровідповідного освітнього середовища закладу вищої освіти.

Наукова значущість теми дослідження зумовлюється також недостатньою розробленістю проблеми формування культурних цінностей

майбутніх учителів початкової школи саме у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО. Незважаючи на наявність окремих досліджень, присвячених професійній підготовці майбутніх педагогів, формуванню цінностей та виховній діяльності у ЗВО, проблема комплексного, системного та педагогічно організованого формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи залишається недостатньо висвітленою у сучасній педагогічній науці.

Підтвердженням своєчасності й актуальності представленої наукової праці є те, що дисертаційне дослідження Г.С. Пивоварової виконано відповідно до наукової теми кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» «Система підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної та початкової освіти» (номер державної реєстрації 0104U005504).

Відзначимо високий рівень обґрунтованості сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз роботи свідчить, що авторкою комплексно та системно розкрито проблему формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО.

Структура дисертації є логічною, цілісною та відповідає сучасним вимогам до наукових досліджень такого рівня. Робота містить анотації, список публікацій здобувачки, перелік скорочень, вступ, два розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

Науковий апарат дослідження сформульовано коректно й методологічно грамотно. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО. Відповідно до поставленої мети дисертанткою визначено п'ять взаємопов'язаних завдань, які послідовно реалізуються у змісті роботи. Для їх розв'язання використано комплекс

взаємодоповнювальних теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження, що забезпечило достовірність одержаних результатів.

На виконання **першого завдання** дисертаційного дослідження авторкою здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел із проблеми формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи. У роботі проаналізовано філософські, психолого-педагогічні та соціологічні підходи до трактування понять «цінності», «культурні цінності», визначено місце культурних цінностей у структурі особистості майбутнього педагога та його професійній підготовці. Позитивно оцінюємо авторське визначення поняття «культурні цінності майбутнього вчителя початкової школи», яке розглядається як інтегроване професійно-особистісне утворення, що поєднує загальнокультурні, моральні, національно-культурні та соціально-громадянські орієнтири, переконання, знання, ставлення та способи поведінки.

Щодо **другого завдання** дослідження, слід відзначити належний рівень методологічного обґрунтування проблеми та логічність побудови авторської концепції дослідження. Дисертантка цілком обґрунтовано визначає ціннісно-смыслову освітню парадигму як методологічну основу дослідження, що в сучасних умовах розвитку освіти вважаємо особливо доцільним і науково виправданим. Саме така парадигма забезпечує спрямованість професійної підготовки майбутнього вчителя не лише на набуття фахових знань і компетентностей, а й на формування його світоглядних орієнтирів, духовно-моральної позиції, здатності до усвідомлення культурної та соціальної значущості педагогічної діяльності.

Позитивно оцінюємо те, що авторка не обмежується декларативним визначенням методологічних засад, а послідовно реалізує їх у логіці всього дослідження. У роботі вдало поєднано аксіологічний, культурологічний, суб'єкт-суб'єктний, компетентнісний, середовищний та діяльнісно-рефлексивний підходи, кожен із яких виконує окрему методологічну функцію в

обґрунтуванні процесу формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Особливої уваги заслуговує те, що дисертантка розглядає формування культурних цінностей не лише як компонент професійної підготовки, а як цілісний процес особистісного й професійного становлення майбутнього педагога, що відбувається у культуровідповідному середовищі. Важливим є також визначення системи загальних і специфічних принципів формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, що забезпечує концептуальну завершеність методологічного блоку дослідження.

Відповідно до **третього завдання** дослідження, у дисертації ґрунтовно розкрито аксіологічний потенціал соціально-гуманітарної роботи ЗВО у формуванні культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Позитивно оцінюємо те, що авторка розглядає соціально-гуманітарну роботу ЗВО не як сукупність окремих виховних заходів, а як цілісну, системно організовану діяльність, що має значний ціннісно-формувальний ресурс і безпосередньо впливає на професійно-особистісне становлення майбутнього педагога.

Особливо важливим є те, що дисертантка переконливо доводить: саме соціально-гуманітарна робота ЗВО створює умови для практичного засвоєння, осмислення та інтеріоризації культурних цінностей здобувачами освіти. Її потенціал виявляється у здатності інтегрувати культурно-просвітницьку, громадянсько-патріотичну, волонтерську, соціально значущу, комунікативну та рефлексивну діяльність, завдяки чому культурні цінності набувають для майбутніх учителів не лише декларативного, а й особистісно значущого та професійно прикладного змісту.

Заслуговує на схвалення авторське бачення структури соціально-гуманітарної роботи ЗВО, у якій виокремлено ціле-результативний, суб'єктний, організаційний, змістовий та процесуальний блоки. Такий підхід дає змогу представити соціально-гуманітарну роботу як педагогічно керовану систему, у

межах якої мета, суб'єкти, зміст, форми, методи й очікувані результати перебувають у логічному взаємозв'язку. Це, на нашу думку, істотно підсилює теоретичну обґрунтованість дослідження та забезпечує можливість практичної реалізації запропонованих авторкою педагогічних умов.

Безперечно позитивним є те, що дисертантка не обмежується загальним описом потенціалу соціально-гуманітарної роботи, а розкриває його в контексті конкретного предмета дослідження – формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Це дозволяє уникнути декларативності й надає дослідженню чіткої професійно-педагогічної спрямованості.

Четверте завдання дослідження реалізовано у підрозділі, присвяченому діагностиці сучасного стану сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Відзначимо, що авторка підійшла до його розв'язання системно, послідовно та методично виважено, що забезпечило належний рівень достовірності одержаних результатів.

Насамперед позитивно оцінюємо те, що дисертантка здійснила логічний перехід від теоретичного аналізу структури культурних цінностей до розроблення критеріально-діагностичного інструментарію їх оцінювання. На основі визначених структурних компонентів культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи авторкою виокремлено й детально схарактеризовано відповідні критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного феномена, що свідчить про концептуальну цілісність дослідження.

Позитивне враження справляє те, що дисертантка не обмежується формальним описом критеріїв, а демонструє їх змістове наповнення через систему чітких і діагностично вимірюваних показників, що забезпечує можливість комплексного оцінювання рівня сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

На особливу увагу заслуговує той факт, що дослідно-експериментальна робота охопила достатню кількість респондентів – 317 здобувачів вищої освіти

спеціальності 013/АЗ «Початкова освіта», що забезпечує репрезентативність вибірки та підсилює обґрунтованість висновків дослідження.

Отже, четверте завдання дослідження реалізовано на високому науково-методичному рівні. Авторці вдалося розробити цілісну систему діагностики сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, яка характеризується логічністю, структурованістю, валідністю та практичною доцільністю, а результати констатувального етапу експерименту стали переконливим підґрунтям для подальшого впровадження педагогічних умов формування досліджуваного феномену.

Найбільш вагомим і складним, на нашу думку, є **п'яте завдання** дослідження, пов'язане з упровадженням педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи та перевіркою їх ефективності. Заслуговує на увагу обґрунтування педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, а саме:

- створення культуровідповідного середовища у ЗВО;
- упровадження ціннісно орієнтованих інноваційних технологій соціально-гуманітарної роботи;
- залучення майбутніх учителів початкової школи до культурно зорієнтованої та волонтерської діяльності через взаємодію із соціальними й культурними інститутами.

Безперечно позитивним є розроблення авторкою моделі реалізації визначених педагогічних умов, що характеризується цілісністю, структурованістю та практичною спрямованістю.

Дисертантка продемонструвала системний підхід до організації дослідно-експериментальної роботи, яка реалізовувалась послідовно за такими етапами: організаційний, мотиваційний, змістово-когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивно-творчий. Кожен із етапів мав чітко визначену мету, зміст та комплекс форм і методів роботи.

Позитивне враження справляє використання авторкою різноманітних форм культурно зорієнтованої та волонтерської діяльності, студентських клубів, творчих об'єднань, тренінгів, кураторських годин, культурно-освітніх проєктів, що забезпечило активне залучення здобувачів до процесу інтеріоризації культурних цінностей.

Ефективність запропонованих педагогічних умов підтверджується результатами контрольного етапу експерименту, під час якого в експериментальних групах зафіксовано позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями. Зокрема, суттєво збільшилась кількість здобувачів із високим рівнем сформованості культурних цінностей та зменшилась кількість студентів із низьким рівнем. Це підтверджує достовірність висунутої гіпотези дослідження.

Переконливою є наукова новизна одержаних результатів. Найбільш вагомим науковим здобутком Г.С. Пивоварової є те, що у дисертації:

- уперше науково обґрунтовано педагогічні умови формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО; визначено сутність дефініції «культурні цінності майбутнього вчителя початкової школи»;

- схарактеризовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості культурних цінностей майбутніх педагогів;

- уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження;

- подальшого розвитку набули положення щодо інноваційних ціннісно-орієнтованих технологій соціально-гуманітарної роботи ЗВО.

Незаперечним є практичне значення результатів дослідження, що полягає у впровадженні педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у професійну підготовку здобувачів спеціальності 013/А3 «Початкова освіта», модернізації планів соціально-гуманітарної роботи ЗВО, розробленні програм діяльності студентського клубу

«Культурний простір майбутнього вчителя», творчих об'єднань, комплексу тренінгів, проєктів та кураторських годин.

Достовірність результатів дослідження підтверджується належною апробацією його основних положень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також повнотою висвітлення результатів у наукових публікаціях здобувачки. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у фахових наукових виданнях України та зарубіжних виданнях, зокрема у виданні, що індексується у наукометричній базі даних Web of Science.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Г.С. Пивоварової, доцільним вважаємо зупинитись на низці дискусійних моментів.

1. У роботі достатньо ґрунтовно представлено вітчизняний науковий досвід щодо формування культурних цінностей майбутніх педагогів. Водночас, на нашу думку, дисертація виграла б за умови ширшого залучення сучасних зарубіжних досліджень, присвячених аксіологічному складнику професійної підготовки вчителя в європейському освітньому просторі.

2. У другому розділі дисертації доцільним було б подати узагальнювальну таблицю, яка відображала б відповідність структурних компонентів культурних цінностей, критеріїв, показників та діагностичного інструментарію. Це дозволило б більш системно унаочнити логіку педагогічного експерименту та взаємозв'язок його основних складників.

3. У роботі акцентовано увагу на культуровідповідному середовищі ЗВО як важливій педагогічній умові формування культурних цінностей. Водночас потребує додаткового уточнення механізм оцінювання ефективності такого середовища та його впливу на динаміку особистісних змін здобувачів освіти під час формування у них системи культурних цінностей.

4. Попри достатньо ґрунтовний опис змісту соціально-гуманітарної роботи ЗВО, у додатках до дисертації доцільно було б представити повнотексти авторських тренінгів, сценаріїв культурно-просвітницьких заходів, реалізованих у межах формувального етапу експерименту.

